

Izgága

írta : Duli Antal (Nyiregyháza)

A Magyar Nyelv történeti-etimológia szótára szerint a "szláv eredetű" szavak csoportjába tartozik. (I. m. Akadémiai Kiadó 1970) azzal a megokolással, hogy a bolgár népi nyelvben az "izgága" = "gyomorégés"-sel. Nyelvünkbe - még mindig a jelzett Szótárt idézzük - egy közelebből meg nem határozható szláv nyelv régi "izgága" szava került át, talán szintén "gyomorégés" jelentéssel. A magyar jelentést a gyomorbajosok kedélytelen, zsörtölődő, zsémbes hangulatából magyarázzák. Sajnálatos módon a Szótár meghatározásában sok a feltételes módon kifejezett feltevés és találgatás, amelyet egész sor ilyen tartalmú körülírással magyaráznak a jelentős kiadvány szerkesztői.

Kutatásaim és a mai magyar nyelvészek által minden egyes szóval velejáró "kisérő hangulat" azonban ezeket a hatványozott feltételezéseket nem tartják elégségesnek. Szerintem a szó megérdemli az aprólékos elemzést, szótörténeti egybevetést és hátjőjjön a "velejáró hangulat" is, hogy eredményünkben a sok "ha", a "talán" és esetleg "ne lógjon ki annyira, mint a Szótár meghatározásából.

Szerintem ui. a szó :

1. - Az "izgága" összetett szó : iz + gága részekből.
2. - Az "i z", mint betegségokozó ártószellem, ma is közismert sőt közhasznált szó.
3. - A második rész a "gága" alapjelentése elferdülést, az egyenestől eltérést jelző szóborokhoz tartozik. Társai : gágó, gagó, gagucs, kákó stb. főnevek. De velük rokonul a gajmó, gamó, kajmó, kampó, egyzengésű és jelentésrokon szavak egész sora.
4. - Morális értelmezése: az egyenes útról letérő "görbe uton járó"-féle "kisérő hangulat" érződik rajta.

5. - A "gyomorbajjal"- "gyomorégéssel" kapcsolatban édesanyanyelvünk bőséges áradással önti zengő szavait: zsémbes, házsártos, fuzsitos, zsörtölős, kárálós, hepciás stb. hogy a szenvedő kedélytelenségének nyugtalan feszültségvezetését régi, kiveszett főneveinkből a melléknevekké silányult jelzőkkel kíséresse. Az "izgága" jelentés-tartalmilag sokkal közelebb áll a "bujtogató", "lázító", sőt még a "kákán csomótkeres"-höz is, mint a "gyomorégés"-hez. Ez utóbbit inkább az "epés" fejezné ki magyarban hangulati alapon, ha az emésztési zavarokkal küzdő tevékenyen rész vesz a társadalom életében.

6. - Miután az "izgága" második összetevője melléknév és azilyen utójelzős összetétel a sumér nyelv sajátossága, ami éppen legősibb szavainkban található, mint megkövesült, kijegecesedett ősiség (archaizmus).

Az "izgága" jelentéstartalmának megállapításánál tehát már eltérünk a Szótár-adta meghatározástól. Ez természetesen az eredetre is kihat. Kutassunk tehát tovább ez irányulag is, hiszen erre a Szótár szerkesztők kínálkozó alkalmat adnak a végső eredményük bizonytalanságával.

Az "i z" legrégebbi történelmi és nyelvi előfordulását, amelyből kiindulunk, a sumér nyelvben találjuk. Ősi alakja: "ISI" jelentése pedig "TÜZ", "IZZÁS", "LÁNG". Nemcsak önállóan szerepel, hanem összetételekben is: TE-ISI, DE-ISI, DEIZ istennevekben. Itt a TE szintén "tűz" jelentésben szerepel. (P. A. DEIMEL: Sumerisch-Akkadische Glossar 128.). A TE-ISI olyan önismétlő szóösszetétel, ami a jelentést fokozza: tüzes-tűz, izzó-tűz. Így fejezték ki a sumérok a "tűz elem" - egy a négyből - istenítését. Nincs kétség, ebből a szóból eredt a görög THEOS és a latin DEUS is. Két szóból alakított "izgága" fogalmunk elsőrangú példa arra, hogy a szavak alakításánál a tárgyi leírás és meghatározás kívül a mai modern nyelvészeti irodalom által oly sokszor idézett "hangulati velejáró" is szerepel. A magyar fül ezt egész különlegesen érzé. Hallatára a képzeletvilág azonnal reagál és azonnal élénk áll

nemcsak a szó tartalma, hanem minden melléközöngével együtt kifejezhetetlen és mégis jellemző tulajdonságok egész sora. A "gag mint festő szó" ebben élénk segítségére van az "iz"-nek. Látjuk, a szó hallatára szinte élénk áll az első tüzrakó, tüzcsináló, aki a közösségi tűz, a kis- vagy nagycsalád tényleges vagy szimbolikus őre. Otthon üldögélő, bölcs öreg, akit becsült a nép, hisz háztája melegét őrizte, hogy ki ne aludjék. Így érthető, hogy az ősi sumér alapfogalom a jó tűz-ből alakult. DE-IZ jóisten volt. Szolgái a társadalmi legkisebb egységben a családban nagy szerepet játszottak és a tűzörzői tevékenység mellett a hagyományok ébrentartásában is jelentős volt. Náluk a tűz "elem" az áldást, a családi élet ősi jog tisztát szimbolizálta. Hogy később ezt a tisztséget papok kaparintották meg és a tüzet bevitték a templomba, szinte elrejtve a "plebs" elől, az most nem tartozik ide...

A "városlakó" ember, az összezsúfolt közösség hamarosan arra is rádöbbsent, hogy a tűz minden jósa mellett rossz is lehet, kártékony, pusztító elem. Éget, öl, pusztít és emészt. Kiegett és száraz steppék, sárgult nádrengetegek, dűs erdők, sőt falvak lehettek zsákmányai. Ezek égéséből az ember megtanulta rettegni a tüzet - régi legjobb barátját, de még jobban gyűlölni a gyújtogatót, inkább, mint a gyilkost. Ősi törvényt ülve a gyújtogatót a felidézett tűzbe hajították.

A tűz rettegése aztán úgy beette magát az emberi tudat-legmélyébe, hogy még a múlt században is a "tüztoronyból" kiáltották, túlkölték az alvó népnek: Tüzzre, vízre vigyázzatok... "Rettegésük még álmukat is megrontotta. Tüzzel álmodó szorongva ébred, mert vele álmodni vést jelent. Így tudja a falu aprajánagyja. Így van az álmoskönyvekben is.

Így született meg a jó tüzisten ellentéte az ártótűz szelleme: IZ-GÁGA. Talán ez volt az Ősikorban a gyújtogatók, bujtogatók neve?! Tüzcsináló, vészthozó. Átvitt értelemben - a tüzet "szító" tevékenységéről aztán az "ellentét-szítás"-ra is alkalmazták. Az izgága u. i. a békés környezetet felgyújtja, ellentétet szít az emberek között.